

АВАНЗАЛ

Музей історичних коштовностей України було засновано у 1963 році та відкрито для відвідувачів 4 січня 1969 року. Музей знаходиться на території Києво-Печерської Лаври у так званому Ковнірівському корпусі – споруді XVII-XVIII ст., колишній монастирській пекарні, побудованій за проектом українського архітектора Степана Ковніра. Ювелірні вироби різних епох надійшли до музею з фондів Державного історичного музею УРСР, колишнього Художнього музею, Всеукраїнського музею єврейської культури, Інституту археології НАН України; представлені також предмети із зібрання відомого київського мецената і колекціонера Б. І. Ханенка та з інших приватних колекцій. Крім того, 21 музей республіки передав музею свої експонати з дорогоцінних металів і каміння. Зараз основний фонд Музею історичних коштовностей України нараховує **56 тисяч** предметів археології та ужиткового мистецтва.

Експонати Музею історичних коштовностей України – це своєрідний літопис української історії у золоті та сріблі від бронзового віку до сучасності. Експозицію музею розташовано в 9-ти залах і побудовано за історико-хронологічним принципом:

Зал 1-3: пам'ятки ювелірного мистецтва **епохи бронзи – раннього заліза (II тис. до н.е. – III ст. н.е.)**.

Зал 4-а: пам'ятки ювелірного мистецтва **сарматських племен (II ст. до н.е. – II ст. н.е.)**.

Зал 4-б: пам'ятки ювелірного мистецтва **епохи Великого переселення народів та раннього Середньовіччя (IV ст. – VIII ст.)**.

Зал 5: пам'ятки Середньовіччя – **ювелірні вироби Київської Русі і кочовиків Північного Причорномор'я (IX-XIV ст.)**.

Зал 6: пам'ятки ювелірного мистецтва **України (XVI – початок XX ст.)**.

Зал 7: пам'ятки **російського ювелірного мистецтва (XVI – початок XX ст.)**.

Зал 8: колекція **іудаїки (XVIII – початок XX ст.)**.

Зал 9: роботи майстрів **Західної Європи (XVI – початок XX ст.)**.

У перших трьох залах розміщені колекції, які представляють культуру і, зокрема, ювелірне мистецтво населення стародавньої України – **племен ямної археологічної культури, кіммерійців і скіфів**.

Багатий матеріал для вивчення цих культур надають матеріали археологічних досліджень, одним з об'єктів яких є кургани – поховальні комплекси, що характеризуються спорудженням земляного насипу над похованням. На **фотографії** – один із ще не досліджених курганів на Черкащині.

Спорудження курганів над похованнями було особливо характерно для скіфів.

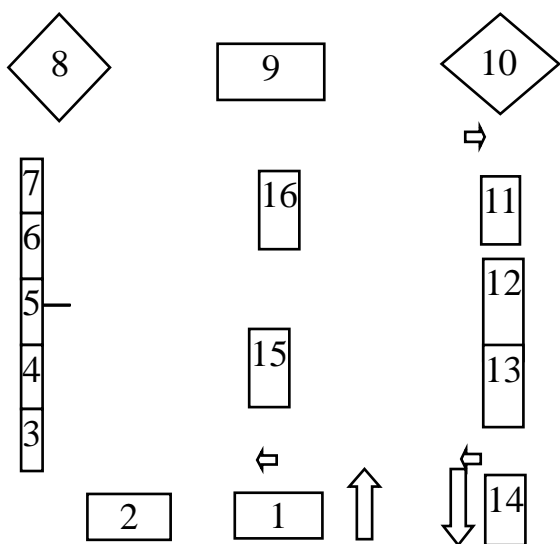
Скіфи – іраномовні кочовики, які прийшли на територію сучасної України у VII ст. до н.е.. Цінна інформація про різні сторони життя населення Північного Причорномор'я міститься в "Історії греко-перських воєн" грецького історика V ст. до н.е. Геродота. Він приділив багато уваги скіфам і, зокрема, їх обрядам і світогляду. Однією з особливостей світосприйняття скіфів була віра в потойбічне життя, котре мало бути подібним до життя земного. Цією вірою і обумовлені особливості їхнього поховального обряду та поховальних споруд.

Геродот писав, що після смерті скіфський володар вирушав в останню земну мандрівку – забальзамоване тіло померлого провозили по територіях всіх підвладних йому племен. Жалобна процесія тривала близько 40 днів. В цей же час в степу вибирали місце для поховання і починали копати могилу, глибина якої іноді сягала 15 м. З dna вхідної ями починався коридор-дромос, що вів до поховальної камери-катакомби. Ця камера часто мала вигляд кибитки, в якій скіф кочував за життя. В могилу клали тіло померлого, іноді в саркофазі. Неподалік розміщували посуд з їжею, **амфори** з вином

та оливковою олією, **бронзові казани**, зброю та інше начиння, що мало знадобитися у потойбічному світі. Разом з воїном могли бути поховані жінки, раби, вбиті під час похорону, принесені в жертву коні. Після всіх ритуалів коридор закривали кам'яною брилою, вхідну яму засипали камінням і споруджували курган з чорноземних вальків, котрі потім закріплювали річковим намулом і морською травою. На вершині могили визначного воїна встановлювали монументальну скульптуру – так звану **кам'яну "бабу"** (назва, запозичена пізніше з тюркських мов, означає "предок"), що символізувала воїна-першопредка, який мав охороняти спокій померлого.

За подібним обрядом було поховано вождя, могилу якого дослідила в 1971 році у Дніпропетровській області експедиція під керівництвом відомого українського археолога Б.М.Мозолевського. Розкопки Товстої Могили (поховання датується IV ст. до н.е.) стали світовою сенсацією, адже в пограбованому чоловічому похованні було зроблено унікальні знахідки. В кургані також були виявлені не зруйнована гробниця дружини вождя і дитини. Саме з цього поховання були зроблені **вирізки с ґрунтом**, що представлені у аванзалі. Всі предмети представлені в тому положенні, в якому вони були знайдені: золоті бляшки, котрими було розшито одяг, головний убір і взуття жінки і дитини, залишки ритуального посуду та символи влади – золоті шийні обручі-гривни, браслети, прикраси поясу, велика кількість перснів.

Століттями стояли кургани, зберігаючи скарби, котрі завдяки роботі археологів, ви маєте змогу побачити в наших залах.

ЗАЛ № 1

В залі представлені пам'ятки епохи бронзи, вироби з дорогоцінних металів періоду панування індоіранських кочовиків – кіммерійців і скіфів.

Вітрина № 1

Поховальний інвентар з чоловічого поховання в кургані епохи ранньої бронзи IV-III тисячоліття до н.е. (Броварський р-н, Київська обл.): лита мідна **сокирка (2)** та срібні спіралеподібні **підвіски (1)**.

Золоті **скроневі кільця (4)**, **сережка (5)**, **підвіска (6)** епохи пізньої бронзи (сер. II тисячоліття до н.е.), знайдені в скарбах на території Закарпаття.

Вітрина № 2

Ювелірні вироби кіммерійців – іраномовних номадів, які мешкали у степовій зоні України в XI-VII ст. до н.е. Кіммерійське мистецтво мало прикладний характер. Найбільш характерним був геометричний стиль, прикладом якого є золота кругла пластина з вставкою рожевого каменя – **оздоба портупейного ременя (3)** і золота **шпилька зі вставками синього скла (7)** (з

поховань воїнів VIII ст. до н.е., Запорізька і Черкаська обл.). Орнаменти з окружностей, що повторюються, пов'язані, очевидно, з солярною символікою.

Вітрина № 3

Яскравим зразком звіриного стилю є найдавніші, в колекції музею, скіфські прикраси – **золоті пластини у формі фігурок оленів (1) і гірських козлів (5)**. Знахідки з Черкаської обл., VII ст. до н.е.

Прикрасами одягу були **золоті пластини з зображенням грифонів (10)**. Образ міфічної істоти з тілом лева, головою і крилами орла відображає вплив мистецтва Передньої Азії.

Вітрина № 4

Зображення стилізованих пташиних голів на **золотих пластинах – оббивках дерев'яних чаш (1, 2)** відбивають видозмінення у звіриному стилі в V ст. до н.е. Однолезовий **меч (3)** з золотим руків'ям (IV ст. до н.е.) був нехарактерним для скіфів видом озброєння.

Вітрина № 5

На **золотій діадемі IV ст. до н.е. (1)** зображена унікальна багатофігурна композиція, що відображає сцену адорації – поклоніння богині родючості Аргімпасі.

Вітрина № 6

Золоті прикраси шумливого типу виконували, очевидно, крім декоративної, магичну функцію захисту від злих духів: **сережки (3)** з підвісками-качечками символізували очищувальну силу води і були пов'язані з культом родючості, **скроневі підвіски (5)**.

Вітрина № 7

Короткий ритуальний **меч-акінак (1)**, руків'я і піхви прикрашені золотими пластинами з зооморфними зображеннями і геометричним орнаментом, виконаним у техніці зерні.

Бронзова фігурка бика (2), плакована золотом, була, очевидно, прикрасою кінської зброї. Знахідки з Сумської обл., VI-V ст. до н.е.

Вітрина № 8

Реконструкція костюму та озброєння скіфського воїна виконана за матеріалами поховання в кургані V ст. до н.е. біля с. Гладківщина Черкаської обл.

Вітрина № 9

Знахідки з поховання знатного воїна в Сумській обл., IV ст. до н.е.

Прикраси кінської вузди (1): золотий налобник з зображенням сцени боротьби героя з чудовиськом і нащічники в формі пташиних крил, котрі, можливо, символізували швидкість коня. **Золота шийна гривна (4)** – символ знатності. Зооморфні зображення на кінчиках гривни, вірогідно, вказували на приналежність до певного роду.

Вітрина № 10

Реконструкція вбрання знатної скіф'янки.

Вітрини №№ 11–13

Реконструкції скіфських жіночих головних уборів IV ст. до н.е., зроблені за матеріалами розкопок курганів степової України. Убори виготовляли з повсті, обшивали нею каркас з гілок. Вважається, що форма головних уборів відображала соціальний статус.

Вітрина № 14

Найбільш поширені категорії прикрас у скіф'янок – **сережки (2-8) і персні (14-17)** – знахідки з Запорізької, Миколаївської, Херсонської областей, IV ст. до н.е.. **Золоті сережки (3)** із зображенням легендарної праматері скіфів – змієногої та рукокрилої богині Апі, дочки бога ріки

Борисфен.

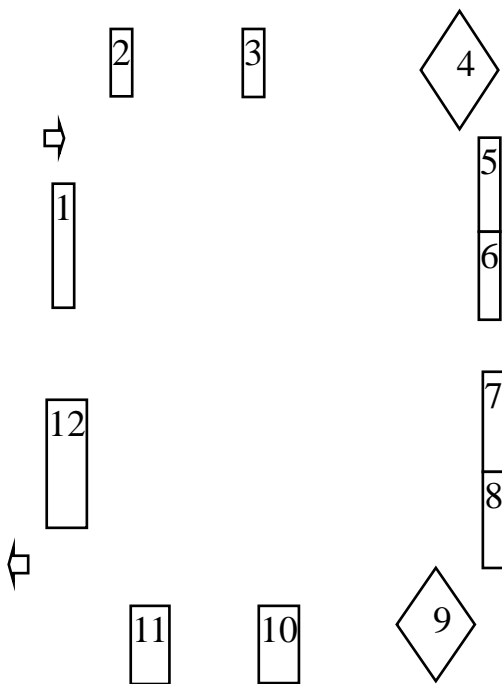
Іноді як щиток персня використовували монети. На пантикапейському золотому статері, вправленому в **перстень (15)** – зображення голови сатира у вінку з плюща.

Вітрина № 15

Срібна позолочена чаша знайдена в кургані Гайманова Могила Запорізької обл. (IV ст. до н.е.). У скіфів чаша була ритуальним предметом, котрий використовували під час релігійних обрядів, вона могла бути нагородою, яку доблесні воїни отримували на щорічному бенкеті з рук правителя. Образи скіфських воїнів грецький майстер передав особливо детально, що дає багатий матеріал для дослідження костюмів, озброєння, зовнішнього вигляду скіфів.

Вітрина № 16

Точне призначення **золотого шоломоподібного конуса** (IV ст. до н.е.) невідоме. Він міг бути частиною головного убору або ємністю для збереження скальпів, які скіфи, за звичаєм, знімали з убитих ворогів. Нижня частина “шолома” декорована традиційною для античного мистецтва гірляндою з лаврового листя. Основний фриз заповнений сценами протистояння бородатих скіфів і безбородих юнаків. Можливо, цей сюжет відбиває легенду про боротьбу між царськими скіфами, які повернулись із 28-річного походу до Передньої Азії, та новим поколінням, що народилося від шлюбів скіф’янок та їхніх рабів, і, з часом, захопило владу у Великій Скіфії.

ЗАЛ № 2

У залі представлені археологічні знахідки з поховань знаті на території степової Скіфії.

Вітрина № 1

Золоті оздоби піхов меча (1) VI-V ст. до н.е. Бокова лопать піхов прикрашена зображенням вепра, який в індоіранській міфології уособлював бога грому та перемоги Вератрагну.

Вишукана робота грецького майстра – **бронзова сокирка (4)**. Лезо сокирки вигнуте дугою, йому протиставлено голову грифона на довгій вигнутій шиї, яку підкреслено зубчастим гребенем. Особливої виразності образу грифона надають очі, виконані з електруму, блиск якого контрастує з темною поверхнею бронзи. Сокирки-сагариси входили до складу скіфського озброєння. В одній з легенд про походження скіфів розповідається про священні золоті предмети, що впали з неба, серед яких була сокирка.

Вітрина № 2

V ст. до н.е. датується поховальний інвентар з поховання воїна, дослідженого в Херсонській області: золоті **оздоби сумки для стріл – пластини із зображенням собак, леопардів і кабанів (1), шийна гривна (3)** декорована філігранню, вставками емалі і реалістично переданими лев'ячими голівками.

Вітрини №№ 3-4

Знахідки з курганів IV ст. до н.е., досліджених в Херсонській області: золота оздоба **налобної стрічки (B3:1), шийні обручі – гривни (B3: 10-13; B4: 5), пластини – прикраси одягу (B3: 2-5; B4: 7), персні (B3: 14; B4: 6), сережки (B3: 6-9; B4: 3), сережка-підвіска з зображенням богині Кібели (B3:7)** – матері всього живого и покровительки звірів, її культ був поширений у Фригії (Мала Азія) та в Греції, і, відповідно, у грецьких містах-колоніях.

Вітрини №№ 5-6

Знахідки з кургану Огуз (IV ст. до н.е.), Херсонська обл. – матеріали розкопок 1979-1981 рр. **Срібні набори вуздечок (B5: 1; B6: 1)**, що прикрашали оголів'я коней, за обрядом принесених в жертву під час похорону – налобники, нащічники з рельєфним зображенням сцени боротьби героя з хижакком, нанісся у вигляді голови грифона з відкритою пащею. Сюжет боротьби, зображений на пластинах, відбиває ідею протистояння світла та темряви, порядку та хаосу, добра і зла. Таке трактування характерне для індоіранського світу. На плакованих золотом **фаларах (B5)**, що були прикрасами кінської вузди – зображення Діоніса – бога виноробства, і Геракла, який в легендах про походження скіфів названий їх першопредком.

Оригінальними золотими фігурними пластинами було прикрашено **сідло коня (B5: 2)**. За стилістичними ознаками вуздечкові набори, безперечно, пов'язані з мистецтвом Фракії. Після скіфо-фракійських війн за вплив у північно-західному Причорномор'ї наприкінці V ст. до н.е. між царями був укладений мир, закріплений династичними шлюбами, що сприяло активному взаємопроникненню культур.

Вітрини №№ 7-8

Жіночий поховальний інвентар з Мелітопольського кургану (IV ст. до н.е.): **сережка (2), перстень (3), намисто (B.8:2)**, золоті **пластини–аплікації (B7: 1; B8: 1)** – прикраси одягу із зооморфними, антропоморфними і рослинними зображеннями. Деякі пластини зроблені за взірцем грецьких монет.

Вітрина № 9

У сховку чоловічого поховання Мелітопольського кургану знайдена масивна золота пластина – **оздоба зовнішнього боку гориту (1)**, в якому зберігались лук і стріли знатного воїна. Пластина була, очевидно, виготовлена в техніці тиснення штампом. На поверхні золотої пластини розміщені сцени, які вірогідно, ілюструють давньогрецький міф про героя Троянської війни Ахілла. У двох ярусах виконано зображення, що відрізняються художньою довершеністю і виразністю. У першому ряду – деякі епізоди з життя героя: маленького Ахілла вчить стріляти з лука Геракл, далі – сцени, пов'язані з перебуванням на острові Скірос (Одісей впізнає Ахілла; втікає перелякана Деїдамія – дружина Ахілла, яка знає про смертельне пророцтво; Ахілл розмовляє з царем Лікомедом). Центральна сцена нижнього ярусу – на Ахілла одягають військовий обладунок, зроблений на прохання Фетіди самим Гефестом. Завершує ряд фігура богині Фетіди, яка тримає урну з прахом загиблого сина. Антропоморфні зображення облямовані традиційним грецьким рослинним орнаментом та сценами боротьби тварин.

Пластини (2) з зображенням сцени укладання містичного шлюбу між царевичем і богинею, можливо, прикрашали пояс, що був одним з символів влади.

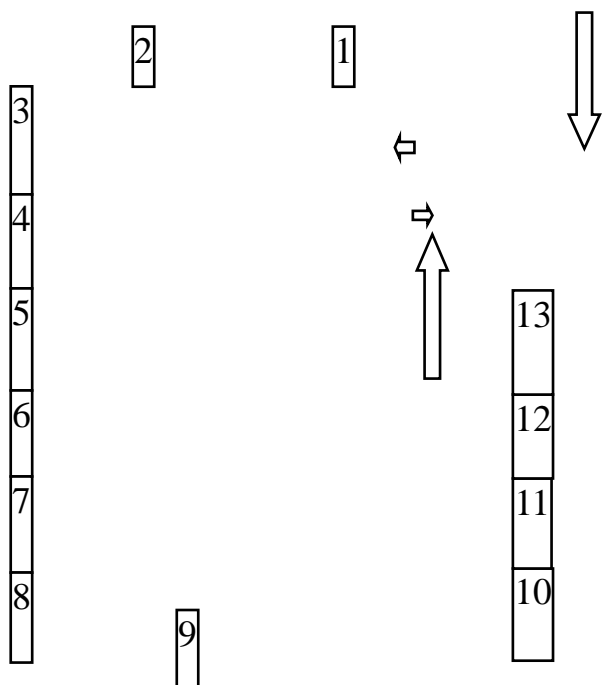
Вітрини №№ 10–11

Знахідки з Бердянського кургану (Запорізька обл., IV ст. до н.е.): **прикраси кінської вузди (1)** з зображенням сцен терзання на налобнику (грифон і лев терзають оленя). Подібні образи, характерні для мистецтва Стародавнього Сходу, очевидно, символічно відображали жертвопринесення, необхідне для відродження життя. Залізний **меч з золотою аплікацією на руків'ї (5)** був для скіфів втіленням бога війни. Перед подібними мечами молились і приносили жертви. Тонким сканім орнаментом оздоблена золота **обіймочка для точильного каменя (4)**.

В11: На **квадратних пластинах – прикрасах одягу (3)** зображена сцена братання – два воїни, обнявшись, п'ють з ритуального посуду в формі рогу (ритона). Грецький історик Геродот писав про те, що, заключаючи кровний братський союз, скіфи п'ють вино, змішане з власною кров'ю, і дають клятву вірності один одному до самої смерті.

Вітрина №12

Поховальний інвентар з не пограбованого поховання скіфського юнака (Миколаївська обл., IV ст. до н.е.): **прикраси одягу (1)**, **шийна гривна (2)** – символ приналежності до знатного роду, **золота оправа точильного бруска (5)**, **декор кінської вузди (6)**, **срібні кубки (8-9)**, **браслет (7)** зі стилізованим зооморфним зображенням.

ЗАЛ № 3

Вітрина № 1

Ювелірні вироби (IV ст. до н.е.), знайдені в похованнях скіфської знаті на Гаймановому полі в Запорізькій області – **сережки (1-2)**, **персні (6-7)**. Майстерністю виконання відзначається мініатюрна золота **підвіска у вигляді голови грецької богині Гери (8)**. Діадема богині оздоблена витонченим філігранним орнаментом. Намисто з рядів зерні прикрашене крихітною голівкою бика, так званого “букранію”, – символа дружини Зевса.

Вітрини № №2-3

Курган Гайманова Могила (IV ст. до н.е.) містив поховання сім'ї скіфського царя: чоловіче, жіноче та дитяче. В господарчій ніші був знайдений грецький **бронзовий посуд для вина – ойнохоя (4)**, **ситула (5)** – ємність для води, **кілік (6)** – чаша для вина, **ситечко (7)** і **черпак (8)**.

В.3: У сховку виявлені срібні ритуальні сосуди – **ритони (9-10)**, **гличик (8)**, **кілік (7)** і **кубок (6)**. Посуд в формі рогу використовували під час релігійних обрядів, і, зокрема, під час братання. Золоті наконечники ритонів виконані у вигляді голівок тварин; стилізовані зображення птахів, дерева життя на золотих накладках, складаються в антропоморфний образ. Можливо, ці вироби зроблені майстром-

варваром. **Золота пластина з реалістичним зображенням переляканих овець (4)**, що втікають від погоні, виготовлена, імовірно, в ювелірних майстернях Боспорського царства. В похованні підлітка знайдена золота **сережка у вигляді фігурки Ерота (2)** – робота грецького майстра. Зразок античної гліптики – **щиток перся (3) з різьбленим зображенням грифона**. Подібні геми характерні для робіт славнозвісного грецького майстра Дексамена (V ст. до н.е.).

Вітрина № 4

У тайнику поховання воїна (IV ст. до н.е.) в кургані біля с. Велика Білозерка знайдений **меч (9)**, на золотих **піхвах** якого зображена сцена нападу хижаків на оленя. Бокова лопать виконана у вигляді стилізованої голови вепра. **Ажурна золота пластина була прикрасою кінської збруї (1)**. Сцена “полювання героя на оленя” – сюжет унікальний для мистецтва причорноморських скіфів, але він відомий у тих регіонах, де скіфи були раніше, – на Кавказі і в Ірані, а також у Фракії. За однією з версій, в образі вершника постає скіфський бог Гойтосир.

Вітрина № 5

Золоті прикраси кінської вузди (1) – нащічники у формі пташиних крил і нанісся у вигляді литої фігурки грифона з відкритою пащею, **пластини-аплікації для одягу (2, 4)** з зооморфними і антропоморфними зображеннями, **окуття посуду (5, 6-10)** з зображеннями оленів та хижих птахів – знахідки з поховань скіфської знаті.

Вітрина № 6

Підвіски-човники (11), декоровані надзвичайно дрібною зерню; оздоба ритуального посуду – золота **фігурка вепра (3)** зі срібними іклами; **перстень з зображенням лева (10)**, який лежить, оточений залишками кривавого бенкету (біля лап лева – бараняча нога та голова), – знахідки з курганів IV ст. до н.е. у Дніпропетровській області. Зображення відзначаються реалізмом та тонкістю роботи.

Вітрина № 7

Одна з найцікавіших знахідок була зроблена в 1971 р. під час розкопок кургану Товста Могила (IV ст. до н.е.) в Дніпропетровській області археологом Борисом Мозолевським. В кургані був похований знатний скіф, жінка (можливо, його дружина), дитина, а також раби та коні, принесені в жертву під час похорону. При вході до жіночого поховання було знайдено **бронзові навершшя (4)**, що прикрашали кибитку. Представлені також **фрагменти залізного панцира (5)**.

Вітрина № 8

В коридорі, що вів до чоловічого поховання, виявлені **золоті оздоби нагайки (2)**, залізний **меч (6)**, руків'я і піхви якого прикрашені золотом. Лопать піхв зроблено у формі крила, в яке вписано фігуру грифона. У верхній частині піхов представлено двобій півнів. На основному фризі – сцени “терзання” тварин. На руків'ї меча – зображення бога Пана.

Вітрина № 9

Унікальна археологічна знахідка XX століття – нагрудна прикраса скіфського царя – **пектораль**. Виготовлена з золота високої якості більш ніж 2300 років тому невідомим майстром. Її вага 1 кг 150 г. Триярусна композиція дає уявлення про те, якою скіфи бачили світобудову. Імовірно, верхній ярус зображує земний світ, середній символізує дерево життя, нижній – символічне зображення потойбічного світу. В центрі нижнього ажурного ярусу – сцени терзання хижаків травоядних. Завершують композицію парні фігурки коників–стрибунців. Сцени терзання відбивають уявлення про зв'язок між смертю і життям, яке відроджується завдяки кривавій жертві, принесеній богам. Середній пояс орнаментальний: сканий візерунок у вигляді пагонів аканту, волют, розеток і пальметок виконаний в кращих традиціях грецького мистецтва. Сцени верхнього ярусу, вірогідно, зображують підготовку до святкування скіфського нового року під час весняного рівнодення. В центрі ярусу – зображення двох роздягнутих до поясу чоловіків, можливо, царів-жерців, які шийють ритуальний одяг з овечої шкіри. Ліворуч та праворуч стоять тварини з приплодом, за ними – фігури двох молодих скіфів. Юнак ліворуч збирається закрити амфору пучком трави. Його обличчя з тонкими рисами, поза граціозна і невимушена. Інший юнак доїть вівцю, його риси грубуваті, образ приземлений. Завершується композиція зображенням птахів, які летять в різні боки, створюючи враження завершення задуму і разом з тим безкрайності простору. Довершеність пропорцій, виключна краса та природність рухів перетворює

кожну фігуру в шедевр.

Вітрини №№ 10-11

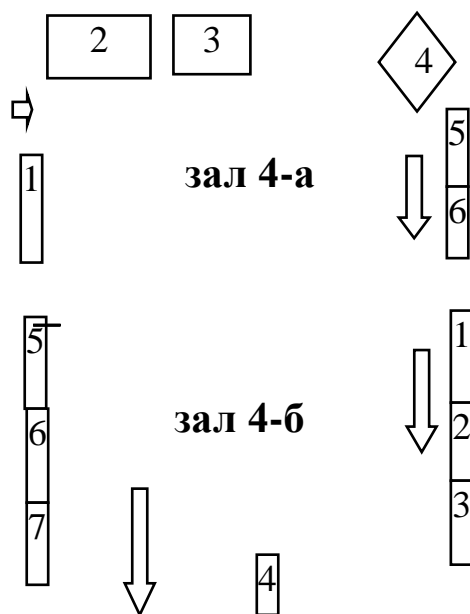
В.10: Яскравий приклад взаємопроникнення грецької та скіфської культур – золота оббивка піхов меча (1) з зображенням оленя, на якого нападають з різних боків змія, хижак та хижий птах.

В.11: зразок грецького стилю в торевтиці – золота накладка з тисненими зображеннями левів та пантер, пальметами і лотосами – декор жіночого головного убору (ампіка) (1). Золоті сережки (3) у вигляді сфінксів, голівки яких увінчані розетками з синьо–зеленою емаллю. Бронзові спіралевидні браслети (5), що завершуються голівками левів, вкриті тонким золотим листом. Комплект з браслетами складають золоті персні (7). Ці прикраси знайдені в Криму і, можливо, вони належали скіф'янці–жриці.

Вітрини №№ 12-13

Знахідки з некрополів грецьких міст-колоній: сережки (5) з напівдорогоцінними каменями; приклади мистецтва різьблення по каменю – геми з рельєфними і заглибленими зображеннями (камеї та інталії), вправлені в персні (6); підвіски-амулети (8) у вигляді палиці Геракла. Популярними серед гречанок були брошки з зображення богині Афродіти з Еротами (7). Посмертні вінки з тонких золотих листочків та пластини, якими закривали очі та рот померлого, – аналог посмертної маски (1).

В13: демонстрація античної техніки лиття з втратою воскової моделі – воскова модель і форма для лиття (8), злиток золота (9) та готова золота фігурка (10).

ЗАЛ № 4-а

Ювелірні вироби сарматів – іраномовних кочовиків, що панували на землях сучасної України в II ст. до н.е.–III ст. н.е.

Вітрина № 1

Поховальний інвентар з ранньосарматських поховань II–I ст. до н.е.: фалари (1) – оздоби кінської збруї, котрі фіксувались на місцях перетину ременів по центру грудей коня і на його ногах. Частини однієї шийного прикраси – підвіска-лунниця (3) та підвіски з зображенням Афродіти (4) – чергувались із скляними намистинами. Тонким сканим декором вирізняються парні амфороподібні підвіски (6), золоті персні (7) з вставками скла (I–II ст. н.е.).

Вітрини №№ 2-3

Про високий соціальний статус свідчить поховальний інвентар знатної сарматки (АР Крим, II ст. до н.е.– I ст. н.е.). Яскравим взірцем сарматського золотаво–бірюзового стилю є масивна спіралеподібна гривна (6) з горельєфними фігурками грифонів, очі та м'язи яких підкреслені блакитними вставками. Не має аналогів кришталева фібула (8) у вигляді дельфіна, голова і хвіст якого виготовлені з золота. Обов'язковими для поховального інвентаря знатних сарматок були флакони для ароматичних речовин (9) і чисельні амулети (ВЗ: 4). Імпорتنі золоті браслети (ВЗ: 7) середземноморського походження,

оздоблені перлами, смарагдами, цитрином, цирконом та мініатюрними скульптурними зображеннями бога кохання Ерота та його коханої Психеї; вишукані **сережки (ВЗ: 1)** зі вставками агату та зеленого скла, облямованого кольоровою емалевою рамкою.

Вітрини №№ 4-5

В4: За матеріалами розкопок поховання сарматської жриці (Миколаївська обл., I ст. н.е.) зроблена **реконструкція розшитого золотом одягу**. Поруч – шкіряне **віяло (2)**, оздоблене золотом. Головний убір жінки доповнювала **начільна прикраса** з халцедонових і сердолікових намистин, центральна намистина – вирізьблена з халцедону фігурка жабки, що була символом плодючості.

В5: серед поховального інвентаря були: бронзове **дзеркало (9)** зі срібною ручкою у вигляді фігурки чоловіка, **мармуровий та алебастровий посуд (15)**, **кістяна фігурка богині (11)**, **амулет (5)**. Особливою вишуканістю вирізняються золоті **сережки (1)** зі вставками гранату та амфороподібними підвісками з гірського кришталю та **золоте намисто (2)** з гранатовими підвісками такої ж форми.

Вітрина № 6

Сарматськими лише за приналежністю можна вважати ювелірні вироби з поховань I–II ст. н.е. в Донецькій області: **шийна гривна (1)** із сердоліковою гемою з зображенням Діоніса, золоті **персні (9)** зі спіральними мотивами декору; **бронзові маски (5)** – прикраси поясу, що пов'язані з античною, римською та кельтською традиціями. **Бронзове дзеркало (4)** з ієрогліфічними написами, яке, можливо, потрапило в Причорномор'я по Великому Шовковому шляху, який з II ст. до н.е. з'єднував Східну Азію з Європою.

Зал № 4-б

Ювелірні вироби з поховань тюркомовних кочовиків – гунів, аварів, хозарів.

Вітрина № 1

Вироби епохи Великого переселення народів IV–V ст. відрізняються яскравою поліхромією.

Її особливістю є декорування виробів вставками самоцвітів, в основному, жовтого та червоного кольорів. **Золоті діадеми (1, 3)** з бурштиновими та сердоліковими вставками, **накладні золоті пластини (6-8)**, оздоблені сердоліками та альмандинами, **пряжки (11)** з сердоліковими вставками, **меч (13)** з золотим руків'ям, інкрустованим гранатами, – знахідки з гунських поховань.

Вітрина № 2

Серед аварських ювелірних прикрас VI–VII ст. центральне місце займають геральдичні **поясні набори (1-4)**. Ці литі фігурні бляшки з червоними та блакитними вставками, золотими накладками і зерню прикрашали шкіряні пояси. Подібні прикраси були ознакою соціального статусу, достатку та бойових звичаїв воїна. Серед ювелірних виробів нерідко зустрічаються візантійські прикраси або їх наслідування. **Скроневі підвіски пірамідальної (5) та трикутної (7) форми**, декоровані дрібною та великою зерню, візантійського походження.

Візантійським майстром виконаний унікальний **золотий браслет (9)**, прикрашений трикутниками з зерні, які утворюють хрести, та черневими хрестограмами. Два зашифровані грецькі написи – “Богородице, допоможи” та “Константину” – нанесено на круглі щитки, напаяні на кінці браслета. Подібні написи зустрічаються на персях і невідомі на інших браслетах.

Вітрини №№ 3-4

Прикраси хозарської знаті (VII–VIII ст.), в основному, візантійського походження, вірогідно, входили до складу посольських дарів: золоті **сережки (1, 8)**, **підвіски до головних уборів (4)**, декоровані самоцвітами, великою та дрібною зерню, ремінні **пряжки (5)** зі вставками турмалінів, **шийна гривна з хрестом (2)**, **нагрудні підвіски (3)** – візантійські монети.

В.4: так званий **Глодоський скарб** – комплекс золотих і срібних речей з поховання хана: масивні плетені **нагрудні ланцюги з медальйонами (2)**, **скроневі підвіски (1)** до головних уборів, оздоблені зерню, **декор портупей (3)** та **прикраси кінської вузди (6)**, **деталі піхов кинджала і меча (7, 8)**.

Вітрина № 5

У III ст. германські племена готів просувались з Прибалтики до Східної Європи, з чим і пов'язано виникнення так званої черняхівської культури. Серед характерних речей цього періоду часто зустрічаються **арбалетоподібні фібули (2)**. Прикрашені вставками з кольорового скла срібні

орлиноголові пряжки (7) в комплекті з **двопластинчастими та пальчастими фібулами (1)** входили до комплексу прикрас парадного жіночого готського одягу.

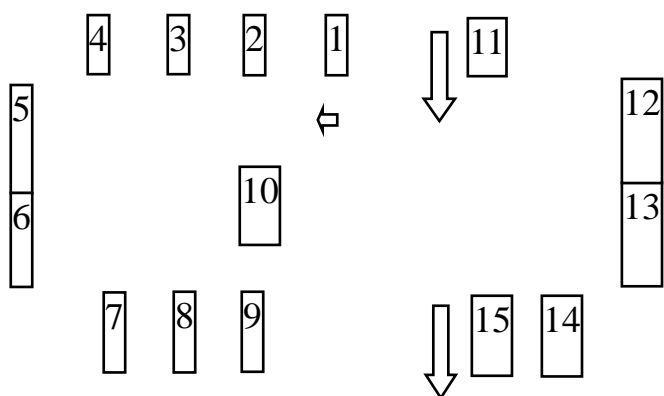
Вітрини № 6-7

Важливе значення в історичному розвитку східних слов'ян мали землі Середнього Подніпров'я, де сформувався полянський племінний союз. Багаті скарби ювелірних виробів знайдено на території слов'янських городищ в Черкаській області. Більшість прикрас виготовлені зі срібла, їх особливими рисами можна вважати масивність, стилізацію та лаконічність форм.

У складі скарбу, який датується VI-VII ст., виявлені срібні з позолотою стилізовані **фігурки людей і коней (2)**, які, імовірно, прикрашали одяг. Можливо, жіночий головний убір повинні були доповнювати **срібні пластини з прикріпленими до них позолоченими спіралями (3-4)** – символами вічності та сонця.

Декоративними деталями парадного костюму як жінок, так і чоловіків могли бути **браслети (7)** і **гривни (5-6)**.

В7: VII-VIII ст. датуються ковані **браслети (10)** і **гривни (4-7)**; литі жіночі **сережки-підвіски (1-3, 12-13)** могли вказувати на племінну приналежність, їх форма часто була пов'язана з сонячними та місячними кльцями. **Намісто (8)** виготовлене із черепашок Каурі.

ЗАЛ № 5

Ювелірні вироби епохи Середньовіччя (IX–XIV ст.).

Вітрина № 1

У складі скарбів періоду утворення та становлення Київської Русі (IX–X ст.) знайдені масивні срібні прикраси: ковані **шийні гривни (3, 5)** та **браслети (6, 7)**, **сережки (1)**, перші монети, що були в обігу на території Київської Русі з IX ст. – арабські срібні **дирхеми (9)** (деякі з них були прикрасами намист), **срібники (10)** Великого київського князя Володимира Святославича з зображенням князя на аверсі і тризуба – родового знаку Рюриковичів – на реверсі.

Вітрина № 2

Комплекс речей з поховання давньоруського дружинника X ст.: срібні **прикраси кінської збруї (2)**, срібний **умбон (3)** – декор центральної частини щита, залізний **дволезовий меч (1)** з **руків'ям**, оздобленим срібною позолоченою пластиною з гравірованим рослинним орнаментом, срібна **фібула (4)** скандинавського походження.

Вітрина № 3

До XI-XIII ст. – періоду розквіту Київської Русі – належать срібні **виті браслети (10)** з черневими орнаментами, плетені **шийні гривни (4,6)**, **персні (8)**, нагрудний **ланцюг з наконечниками у вигляді голівок тварин (3)**, **скроневі кільця (7)**, які доповнювали традиційний костюм. **Срібні медальйони (2)** з черневими зображеннями Ісуса Христа, Богородиці, Іоанна Хрестителя та архангела були частиною барм – нагрудної прикраси. Іноді в скарбах зустрічаються срібні злитки певної форми і ваги (близько 200 г) – **монетні гривні (9)** кількох типів: київський (шестигранні), чернігівський (з розплесканими кінцями).

Вітрина № 4

Золоті прикраси знатних давньоруських жінок: **сережки-підвіски (2)** з трьома намистинами (так звані трибусинні сережки київського типу), які вплітали у волосся чи прикріплювали до головних уборів; **підвіски-колти (1, 11)**, оздоблені в техніці перегородчастої емалі.

Вітрини № 5-6

Елементи святкового князівського костюму з сахнівського скарбу (Черкаська область). Декор парадного жіночого головного убору: золоте **очілля (1)**, що прикрашало передню частину головного убору; золоті **стрічки-рясна (2)**, які кріпили над скронями; до рясен підвішували **колти (3)**, часто з зображеннями птахів-сиринів, що співають пісні радості та щастя. Зворотна сторона колтів декорована рослинним орнаментом. Зображення виконані в техніці перегородчастої емалі. Колти складаються з двох трох опуклих кулястих пластин, скріплених між собою. Колти мали всередині порожнину, в яку закладали тканину, просякнуту ароматичними речовинами.

В6: Головний убір князя прикрашала золота **діадема (1)** з зображенням сцени «Вознесіння Олександра Македонського», яка на Русі символізувала ідею возвеличення і обожнення князівської влади.

Золоті нагрудні барми (2) декоровані перлами і напівдорогоцінним камінням, колір якого гармонійно поєднується з палітрою емалей. На бармах зображено “Моління” (“Деїсус”), котре вважалось вищим охоронним зображенням.

Вітрини №№ 7-8

В7: З київських скарбів походять **зірчасті колти (7)**, декоровані зерню, **новгородські монетні гривні (4)**. Деякі прикраси відливали зі срібла в **кам’яних ливарних формочках (8)**.

В8: Інколи скарби з коштовностями закопували в глиняних **горщиках (6)**. В одному з них були заховані золоті **колти**, золоті **трибусинні сережки**, оздоблені дрібною зерню, **перстень зі стилізованим зображенням тризуба (7)**, срібні **двостулкові браслети (4)** з зображенням міфічних істот та орнаментом у вигляді плетінки. Подібні браслети жінки носили поверх довгого рукава одягу.

Вітрина № 9

Зразки візантійських перегородчастих емалей: золотий нагрудний **хрест (1)** з зображенням Богородиці та архангела, золоті **гудзики та рамка (8)**. В Грузії виконані та оформлені в техніці перегородчастої емалі пластини з **зображеннями святих Марка, Димитрія, Феодора, Іпполита (7)**. Срібні **поясні прикраси (13)** з арабськими написами з побажаннями влади та благополуччя виконані ювелірами Середньої Азії. Золота карбована **кришка чаші (12)** роботи французького майстра.

Вітрина № 10

У складі дипломатичних дарів могла потрапити на Русь візантійська срібна позолочена **чаша** з зображеннями вершників, грифонів, птахів–сиринів і левів. На позолоченому медальйоні на дні чаші – карбоване зображення юнака в короні, котрий грає на арфі, та дівчини, яка танцює під його музику.

Вітрина № 11

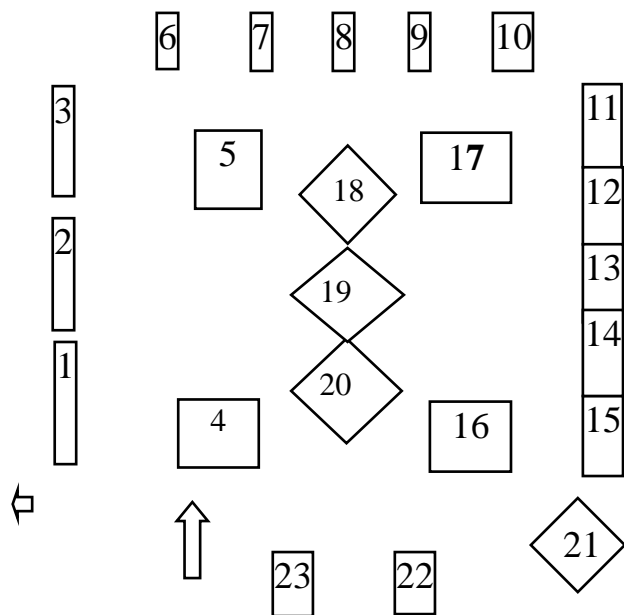
Речі з поховань кочовиків, які активно просувалися зі Сходу після послаблення Хозарського каганату та знаходились у тісних взаємозв’язках з Руссю в X-XII ст. З печенізьких поховань походять срібні **прикраси кінської вузди (1-4)**, оздоблені позолотою, черню, гравіруванням, виконані візантійськими майстрами.

Вітрини №№ 12-14

В12: В похованні половецького хана були знайдені срібні речі, виготовлені *західноєвропейськими майстрами*: **поясні пряжки (1)** з зображеннями лева і птаха-сирини, **чаша з кришкою (4,5)**, прикрашена рослинним орнаментом та зображеннями вовка, грифона, бика і орла зі змією в дзьобі. Вироби *половецьких майстрів* – **В13:** срібні та золоті жіночі прикраси: **підвіски (4-6)** та **браслети (7)**; **В14:** кручений **золотий стрижень (3)** – символ ханської влади, срібні з позолотою фігурні пластини – **оздоби сагайдака (5)** і **налуччя (4)**. Залізний позолочений **шолом (1)** з напівмаскою і кольчужною сіткою-бармицею – робота руського майстра.

Вітрина № 15

У XIII-XIV ст. землі Русі входили до складу монгольської імперії – Золотої Орди. Цим періодом датується срібний **кубок (8)** з гравірованим зображенням лотоса, срібний **ковш (9)** з ручкою у вигляді голови дракона, традиційні нагрудні прикраси жіночого костюму – срібні **застібки-сюльгами (1)**, татарські срібні **монети (6)**.

ЗАЛ №6

Ювелірні вироби XVI-XIX ст. Українське золотарство XVI-XVIII ст.

Вітрини №№ 1-3

Більшість виробів українських золотарів – церковне начиння: **лампада (В2: 1)**, **рипіда (В2: 3)** – опахало, яке виносять під час архієрейської відправи, **напрестольні хрести, оправы Євангелій**, чаші для причастя – **потири**. Предмети оздоблені вставками напівдорогоцінного каміння та скла. Майстрами Львова, котрий був одним з ювелірних центрів, створений срібний **семикінцевий хрест (В1: 2)** з вигравіруваним зображенням “Розп’яття з пристоячими Богородицею та Іоанном Богословом”. На хресті роботи київського майстра (**В3: 1**) гравіроване зображення святого Спиридона Триміфунтського, відомого завдяки дарові чудотворення.

Вітрина № 4

Срібний хрест виконано для Софійського собору по замовленню Петра Могили (1596-1647 рр.) – архімандрита Печерської лаври, митрополита Київського (його герб на звороті). На лицевому боці хреста – карбовані сцени: “Розп’яття з пристоячими”, “Вхід до пекла”, “Покладення до гробу”.

Вітрина № 5

В православ’ї велика увага приділялась вбранню вищого духовенства. **Сакос (3)** митрополита XVII ст. виготовлений з гаптованого золотом італійського оксамиту та оздоблений срібним мереживом.

Митра (1) – головний убір архієрея – виготовлена з парчі, прикрашена золотом, емаллями та дорогоцінним камінням. Символ влади духовенства – срібний **посох (2)**, декорований напівкоштовним камінням, склом і сканим орнаментом з емаллю. Вінчає його восьмикутна зірка Богородиці.

Вітрини №№ 6-7

В6: Наприкінці XVII ст. в мистецтві панує бароко. Яскравий зразок стилю – срібний золочений **оклад до ікони "Одигітрія"** з карбованим акантовим орнаментом, образами бога Саваофа, архістратига Михаїла та Іоанна Предтечі. В фігурному щиті – герб гетьмана Івана Мазепи, який замовив шату для чудотворної ікони Дегтярівської церкви (Чернігівщина).

В7: **Складень до ікони Каплунівської Божої Матері (1)** прикрашений коштовним камінням і емаллями, можливо, за вказівкою Петра I, котрий, за легендою, брав ікону в похід проти шведів. **Срібний оклад Євангелія з карбованим зображенням “Спас на престолі” (2)** виготовлений на замовлення Миргородського полковника Данила Апостола.

Вітрина № 8

Оклад Книги діянь і писань святих Апостолів (3) декорований черневим рослинним візерунком, на тлі якого зображений Успенський собор Печерської лаври, над куполами собору – образ Ісуса Христа, котрий благословляє апостолів і передає їм ключі.

Центром ювелірного мистецтва в XVII–XVIII ст. був Київ. Робота талановитого київського ювеліра Івана Равича – **оправа Євангелія (4)**. На сріблі карбована сцена “Розп’яття з пристоячими”, навколо неї медальйони з зображеннями знарядь Страстей Христових, “Чудо архістратиґа Михаїла” і “Чудо святого Георгія”. На бокових видовжених медальйонах представлені шестикрилі серафими з головами бика, лева, орла та ангела, які символізують євангелістів.

Вітрини №№ 9-10

Рідкісний зразок світських витворів Равича – **чайник (В.9: 6)**, окрасою якого є герб власника – козацького полковника Степана Томари. До предметів культу, виготовлених Равичем, відноситься також **блюдо з зображенням “Чуда святого архістратиґа Михаїла” (В.9: 1)**, **потири (В.10: 2-7)**, срібна золочена **дарохранительниця (В.10: 1)** – ковчег для Святих Дарів (хліба та вина для причастя). На стінках карбовано євангельські сюжети. На краях кожного ярусу – литі фігурки: стражники, євангелісти з розкритими книгами, ангели зі знаряддями тортур Христа. Купол увінчаний сценою “Воскресіння”.

Вітрини №№ 11-12

Різноманітністю декору вирізняються роботи київського майстра Матвія Наруновича: **навершя архієрейського посоха (2)**, **оправа Євангелія (6)**, **чарки (4)** з гербом архімандрита Києво-Печерської лаври Романа Копи. **В.12: оклад до ікони Божої Матері (1)**, **потири (2-7)**, **піддони свічників (8-9)**.

Вітрини №№ 13-15

Роботи київського срібних справ майстра XVIII ст. Федора Левицького: **лампада (1)**, **напрестольний хрест (2)**, **кадило (3)**, **потири (4-5)**, **дарохранительниця (6)**, **оправа Євангелія (7)**. У витворах К. Чижевського (**дарохранительниця – В.14: 1**), І. Атаназевича (**потир – В.14: 2**) помітні елементи рококо. **В.15:** В різних ювелірних центрах України в стилі класицизм виготовлені **парні свічники (5-6)**, **потир (10)** зі стояном у вигляді фігурки ангела, **оклад до лаврської ікони “Успіння Богоматері” (1)**.

Вітрина № 16

В Україні з кінця XVII ст. побутові та культові предмети прикрашали живописними емаллями. На дробницях **оправи Євангелія (5)** позначено імена майстрів-емальєрів Даміана Волковецького та Федора. Емаллю по скані декорована **оправа Євангелія (2)**, виготовлена майстром-греком з чисельної грецької колонії, що існувала в Ніжині з часів розгрому Константинополя турками у XV ст.

Вітрина № 17

Живописними емаллями і коштовним камінням оздоблена **золота митра (2)** (початок XVIII ст.). На одному з медальйонів зображені Антоній і Феодосій Печерські на тлі Успенського собору.

Вітрини №№ 18-20

В.18: **запони (6)**, якими прикрашали світські та церковні предмети, **натільні хрести (8)** декоровані дорогоцінним камінням. **В.19:** вставками сапфірів та перлин прикрашена **підвіска з зображенням святого Георгія (2)**. Перлами, смарагдами, рубінами, сапфірами оздоблені іконки – **панагії (1, 3-7)**. **В.20:** характерними прикрасами народного жіночого костюму були **дукачі (6)** – медальйони з металевим “бантом”, декорованим скляними вставками. Модним аксесуаром були **табакерки (7-8)**, необхідною приналежністю – **печатки з родовими гербами (1-2)**.

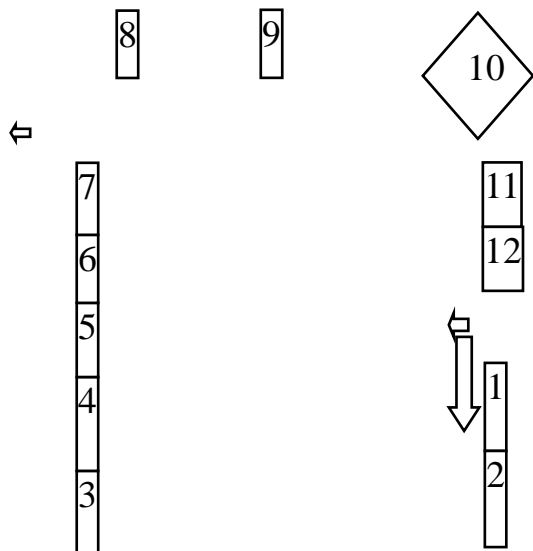
Вітрина № 21

Витвори київської ювелірної фірми Й. Маршака: **блюдо (1)**, **підстаканник “Дракон” (5)**, **цукорниця (8)**, **кавник (6)**. **Золотий брелок у вигляді скелета (14)** виготовлений одеським ювеліром І. Рухомовським із 167 мініатюрних деталей.

Вітрини №№ 22-23

В.22: вишукані ювелірні вироби кримських татар: філігранні **пряжки (8-12)** та накладки для традиційних жіночих **поясів (5-6)**, **навершя жіночих головних уборів (2-3)**.

B23: роботи майстрів Середньої Азії: **пiхви кинджалiв (2-3)**, iнкрустованi напiвкоштовним камiнням, **жiночi прикраси (1)**. Вироби вiрменських майстрiв: **сiбнi хрести (4-5)** з фiлiгранним вiзерунком i **потир (6)**. Витвори майстрiв Грузiї: “сiваючий” посуд для вина – **каркара (9)** i **кула (10)**.

ЗАЛ № 7

Ювелiрнi вироби, виготовленi в Росiї у XVI–початку XX ст. В Україну вони потрапляли як дарунки царiв, вельмож, дворянства та купцiв монастирям та вищому духовенству i як предмети торгiвлi.

Вiтрина № 1

Майстерно вигравiруванi постатi святих на золоченому **потирi (2)**, зробленому в Ярославлi у 1679 р. на замовлення митрополита сибiрського Павла. Витвори новгородських майстрiв – сiбна **шата до iкони-триптиху (1)**, оздоблена емаллю по сканi та блискучими краплями зернi, **образок (4)** i **панагiя (3)**. В центрi **панагiї** – вирiзьблене на моржевiй кiстцi “Розп’яття з пристоячими”. Сiбна оправа декорована сканним рослинним вiзерунком з зеленою емаллю рiзних вiдтiнкiв. Сiбнi з позолотою **чарочки (6-8)** з пласкими горизонтальними ручками виготовленi в Москвi, оздобленi рослинними орнаментами, зображеннями птахiв i жителiв пiдводного свiту. Модна деталь декору – нiжки у виглядi пташиних лап, що стискають гальку.

Вiтрина № 2

Рiзьблений **семикiнцевий кипарисовий хрест-релiкварiй (1)** у сiбнiй оправi, декорованiй емаллю по сканi, з вкладеними частинами ризи Господньої i животворящого хреста Господнього був виготовлений на замовлення царя Феодора Олексiйовича в 1681 році. Виконанi в Москвi золотi **потир (4)** i **дискос (5)** (лiтургiйне блюдо для проскури) були вкладом українського гетьмана Iвана Самойловича в Печерську лавру “на помин душi” його дiтей, якi були похованi на територiї монастиря. Сяючi емалi на золотому тлi гармонiйно поєднуються iз смарагдами та рубiнами.

Вiтрина № 3

З часiв Петра I ювелiрне мистецтво розвивається в руслi захiдноєвропейських стилiв. В барокових традицiях майстром Щоткiним виготовлена сiбна **стопа (2)** для квасу, меда, пива. Пишний карбований рослинний орнамент прикрашає сiбну скриньку (7) для коштовностей. Сiбний з позолотою **кухоль (6)** декорований сюжетними композицiями, якi обрамленi у карбованi в стилi рококо картушi. Вишуканий гравiрований орнамент прикрашає **рiжок для годування дитини (9)**, встановлений на пiдставцi з родонiту. По краю рiжка вигравiрувано напис “Бог милуєт, питаєт младенца своя”. “**Ананасний**” **кубок (1)** на оригiнальнiй нiжцi у виглядi скульптурки танцiвницi.

Вітрина № 4

В стилі рококо виконаний золотий **дорожній прибор (8)**. Усі предмети прикрашені карбованим рослинним візерунком з вкрапленнями кольорового золота. Зразком класичного стилю є срібна **супниця (1)**, орнаментована лавровою гірляндою, срібний **чайник (3)** з декором у вигляді дубового листа. **Кубок (2)** з різьбленими зображеннями імператорів виготовлений із шкарлупи кокосового горіха в срібній оправі.

Вітрина № 5

В класичному стилі виконано петербурзьким майстром Германом Помо срібний туалетний набір, до якого входить **рукомийник (1)** та **цебрик (4)**, а також **свічники (2-3)** у вигляді литих фігурок сфінксів, які тримають на голівках подушечки з вазами.

Вітрина № 6

У першій половині XIX ст. в ювелірну справу впроваджується машинне виробництво. Усі предмети **чайно-кавового сервізу (1-4)** орнаментовано штампованими стрічками з ритмічним візерунком, який гармонійно поєднується з сяючою полірованою поверхнею.

Вітрина № 7

Серед ювелірних виробів московських майстрів 40-х рр. XIX ст. – **стакан (3)** та **кухоль (2)** з накладними "сорочками", які рельєфно виступають на полірованому тлі. Срібний **самовар (1)** ручної роботи майстра Векмана. Витончені срібні **келихи (4)** з гравірованими букетиками виконані в майстерні Миколи Павлова.

Вітрина № 8

Центрами живописної емалі (фініфті) в Росії були Ростов Великий, Москва, Петербург, Сольчевигодськ. Емалевими дробницями, стразами прикрашені карбовані золочені **потири (2-3)**. Чаша одного з них (2) оправлена у філігранний "кожух". Потир був куплений для Києво-Подільської соборної церкви. **Іконка (4)** з зображенням Святого Іоасафа, єпископа Білогородського, виконана в унікальній техніці живопису по перламутру, вставлена у рамку, оздоблену емаллю по скані.

Вітрина № 9

Мистецтвом черні славились Москва, Великий Устюг, Вятка, Калуга, Кострома. Вражають тонкістю роботи і виразністю зображень черневі медальйони на позолоченій **оправі Євангелія (5)**, **потирі (2)** та **стопі (3)** в ажурній сканій сітці.

Вітрина № 10

В стилі неорококо петербурзьким майстром А. Шпером в 1843 р. на замовлення графа Бенкендорфа створений срібний **чайно-кавовий сервіз**, що вражає вишуканістю форм та примхливістю карбованого малюнку. На всіх предметах – родовий герб Бенкендорфів.

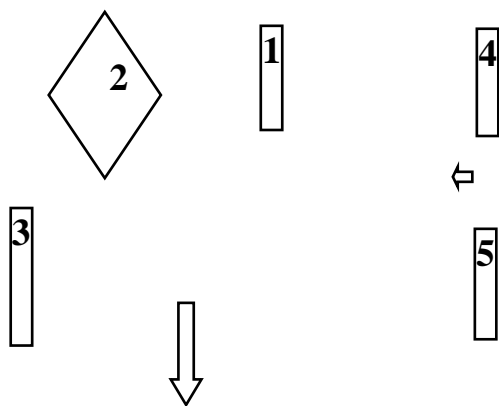
Вітрини №№ 11-12

Різностильністю вирізняються вироби другої половини XIX ст.: кришталевий **кухоль (1)** з зображенням голови казкового Чорномора на срібній ручці; оздоблені емаллю по скані **коробочка для сірників (9)**, **чайна ложка (10)**, **сільничка (11)**; позолочена **туфелька (5)**, яка була вручена переможниці конкурсу бальних танців у Сімферополі; срібна **булава (7)**, замовлена фірмі Сазікова в Москві князем Сергієм Кочубеєм, нащадком полковника Василя Кочубея, на згадку про історію роду.

В12: Годинник (1), прикрашений сапфіровою емаллю-гільоше, виконаний в майстерні Ю. Раппопорта в стриманому неокласичному стилі. Срібна скана **сумочка (5)** – модне доповнення до вечірнього вбрання. Роботи фірми Фаберже: **брошка (2)** з кордієритом і діамантом, срібна **цукорниця (9)**, **сільнички (6)**, кришталева **таця (7)** в срібній оправі і **ложка (8)**, прикрашена емаллю. Великоднє **яйце-сувенір (14)** роботи майстра Зверева та **сільничка (15)** фірми Сазікова

декоровані барвистою емаллю по скані.

Предмети столового прибору (17) петербурзької фірми братів Грачових.

ЗАЛ № 8

Представлено єврейські церемоніальні предмети, виготовлені в різних ювелірних центрах у XVIII–початку XX ст. Більшість пам'яток колекції – культове єврейське срібло, яке було вилучене в 1920-1930-х роках із синагог і молитовних будинків України.

Вітрина № 1

Традиційне коло предметів супроводжує синагогальну дію зі святинєю єврейського народу – Торою (перші п'ять книг Старого Завіту). Тору зберігають у вигляді сувоїв, часто увінчаних короною. В колекції музею зберігаються корони, які не мають аналогів. Срібна з позолотою **корона (3)**, прикрашена литими фігурками левів і оленів, рубінами, діамантами, бірюзою та коралом, виконана наприкінці XVIII ст. в Україні. На унікальній срібній з позолотою двоярусній **короні Тори (4)** (XVIII ст., Україна) зображені фігури біблейських патріархів: Авраама, Ісаака, Якова, Мойсея, Аарона, Давида, Соломона.

До сувою Тори на ланцюжку підвішували пластину – **Торашилд (щит Тори)**. Це своєрідна закладка, з допомогою якої швидко знаходять те місце в Писанні, яке прийнято читати в те чи інше свято, а також у суботу. Торашилди, як і корони, дарували синагозі у зв'язку з пам'ятними сімейними подіями. На багатьох **Торашилдах (7, 8, 11)** стилізовано зображений вхід до Єрусалимського Храму – колони “Яхін” та “Боаз”, які цар Соломон поставив перед входом до Храму. На **Торашилді (10)**, виготовленому в Україні в XIX ст., зображені складені для благословення руки священника.

Для читання Тори призначені **указки** у вигляді руки з витягнутим вказівним пальцем (На івриті ці указки називають “яд”, що означає – рука). Раритетними є невеликі **указки (12)** у вигляді витих колон з рослинним візерунком і фігурками левів на вершинах (XVIII ст., Україна).

Вітрина № 2

Високим рівнем виконання сканого малюнку відрізняються дві **указки (8)**, виготовлені у Києві в XIX ст. На вершинах указок – ажурні корони з литими фігурками білок та птахів. У Петербурзі виконана **указка (9)**, у верхній частині якої розміщена порожниста куля з отворами, яка використовувалась як ємність для ароматичних речовин. **Указка (10)** з дерева, срібла та перламутру зроблена в Єрусалимі на початку XX ст.

Корона (1), виготовлена у 1875 році в Житомирі, – одна з найвищих корон Тори у світі (66 см). Її нижній і верхній яруси мають вигляд корон, а середній утворено скульптурними фігурками левів. Корона оздоблена парними зображеннями тварин на тлі квітів, листя, грон винограду, а також медальйонами з зображеннями знаків Зодіаку, які символізували 12 колін Ізраїлю. Корону подарували синагозі у зв'язку з весіллям, про що свідчить символіка зображень і напис. Найдавнішою прикрасою сувоїв Тори були **римоніми (4)** – парні срібні навершя у вигляді фігурних колон, прикрашених зображеннями плодів або птахів. До римонінів, як і до корон, прикріплені дзвіночки, дзвін яких сповіщав прихожан про наближення слугителя з

сувоєм Тори.

В центрі **Торашилда (6)** (XIX ст., Україна) зображення Арон ха – Кодеш (шафа, в якій у синагозі зберігається сувій Тори). По обидва боки від колон – лев і єдинорог, які охороняють Храм.

Вітрина № 3

Представлені предмети використовували під час релігійних свят. Атрибути Суботи (“шабат”): **свічники (2)** на так званих “виноградних” ніжках оформлені в стилі модерн (Варшава, поч. ХХ ст.); **кїдушні келихи (3)** для вина (XIX ст., Україна), на одному з яких – напис про те, що цей келих зробили із срібних монет, зібраних видатними діячами хасидизму; **бсаміми (4)** – ємності для ароматичних речовин у вигляді соняшника, гранатового яблука, мініатюрних кубків, сканих скриньок. Бсамім у вигляді фігурки баранчика під “квітучим” кущем на підставці з чотирма рухомими колесиками (Росія, XIX ст.) нагадує відому біблейську історію про жертвопринесення Авраама (Буття. 22, 1-13).

У 1835 році відомим московським сканщиком Афанасієм Тихоновим був виконаний ажурний **футляр Мезузи (1)**, призначений для пергаменту, на якому написані два уривки з Біблії, і який традиційно кріплять на правому одвірку єврейської оселі. Найтонша вибілена срібна скань майстерно прикрашена зерню, інкрустована аметистом, сердоліком, цитринами. Срібні **футляри (5)** (Польща, XIX ст.) призначені для **тефелін** (шкіряні коробочки з написаними на пергаменті або папері уривками з Тори), котрі під час молитви надягали на ліву руку і на чоло. Карбований і гравірований орнамент, сюжетні композиції прикрашають **пряжки обрядових поясів (11)**, які равини надягали в Судний день (Йом-Кіпур). **Сувої Мегіла Естер (9,10)** у срібних футлярах – атрибут свята Пурім. Сувій **(10)** у витонченій сканій ажурній циліндричній оправі з візерунком із стебел, квітів, увінчаний восьмипелюстковою короною, виконаний в Єрусалимі на початку ХХ ст. у відомій Школі мистецтв і ремесел “Бецалель”. В XIX ст. у Аугсбурзі виготовлена срібна цукорниця, прикрашена позолоченими плодами, листям і фігурками птахів. Її використовували під час свята урожаю (Суккот) як **контейнер для етрога (12)**. **Ханукальні лампи (7)** (Польща, XIX ст.) використовують під час Хануки, яку відзначають в пам’ять про чудо, яке сталось в Єрусалимському храмі після його визволення від греко-сирійських завойовників у II ст. до н.е. Свято триває 8 днів, і кожного дня в лампі запалюють нову свічку.

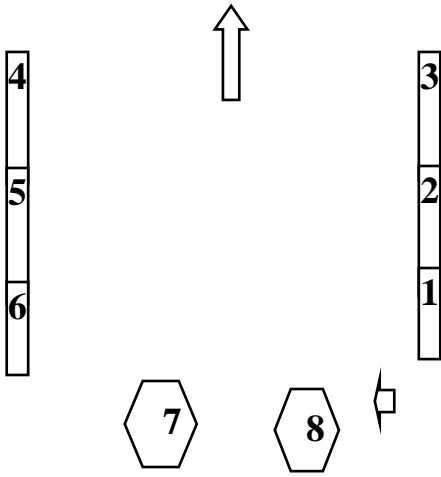
Вітрина № 4

У 60-80 рр. XIX ст. в Житомирі були створені представлені єврейські ритуальні предмети. Верхній і нижній яруси **Корони Тори (1)** мають вигляд корон, а середній ярус утворений скульптурними фігурками левів, на верхівці – фігурка пташки. **Римоніми (2)** орнаментовані в стилі необароко. Не має аналогій за формою і композиційним рішенням унікальний **Торашилд (3)**. Він зроблений у вигляді восьмикутної срібної пластини з карбованим у високому рельєфі зображенням бика (тельця). Інший **Торашилд (3)** з традиційними символічними зображеннями скрижалей Завіту, фланкуючих лева і єдинорога. **Бсаміми (5-8)** у вигляді квіток соняшника, дзвоника. **Указка (4)** – найбільша в колекції музею, призначена для читання сувою дуже великого розміру.

Вітрина № 5

Єврейські ритуальні предмети, зроблені одеськими майстрами у другій половині XIX–початку ХХ ст., представляють раритетну групу. В інших зібраннях невідомі. **Корона Тори (1)** з написом на івриті про те, що вона подарована общині литовських євреїв у 1909 р, декорована невідомим майстром в тому ж стилі, що й **римоніми (2)** виконані відомим ювеліром Григорієм Цитриним. Цікаве зображення Ноевого Ковчега, який відображає відомий біблейський сюжет про праведного Ноя. Образ слона асоціюється з символом Тори, а знаки Зодіаку із символами 12 племен Ізраїлю.

Торашилди (3-4) насичені символічними зображеннями, серед яких характерні для єврейських ритуальних предметів скрижалі Завіту, колони, грифон, павич, лев, корони.

ЗАЛ № 9

Колекція західноєвропейського срібла кінця XVII–початку XX ст.

Вітрина № 1

У вітрині представлені вироби майстрів Нюрнберга. Ренесансні **кубки (13, 14)**. Один из них **(14)** орнаментований рольверком – карбованими стрічками, котрі, звиваючись і скручуючись, утворюють чудернацькі рамки-картуші. “Дзвоникоподібний” **кубок (5)** декорований двома рядами опуклин і рослинним візерунком. Довгий час у Європі надзвичайно популярними були **кубки з кришками (2-4)**, які називали “виноградними” або “ананасними” в залежності від форми карбованих опуклостей на їх поверхні. Представлені кубки відносять до “виноградних” (кінець XVI–XVII ст.) **Кубок-сова (8)** (середина XVII ст.) вирізняється надзвичайно ретельно проробленим карбованим візерунком, що імітує оперення. Серед барокових робіт – **кухоль (7)** (середина XVII ст.), орнаментований фігурними картушами, в яких крапковим пуансоном зображені фігурки пташок. На кришці – лита фігурка лебедя. “**Юнгфрау**” – **кубок (12)** у вигляді жіночої фігурки – використовували як весільний, з нього пили наречені. Кубок має дві ємності: одна утворена спідницею, інша закріплена на шарнірах у піднятих руках жінки. Обидві посудини можна повернути так, що з них могли одночасно пити двоє.

Масивне **декоративне блюдо (1)** виконане відомим аугсбургським майстром Абрахамом Варембергером. В центрі блюда – батальна сцена, карбована високим рельєфом. Широкий борт прикрашають профільні портрети римських імператорів.

Вітрина № 2

Витвори аугсбургських майстрів епохи бароко (XVII ст.–початок XVIII ст.). **Блюда** були призначені для окраси інтер'єру. В обрамленні розкішного барокового візерунку у вигляді крупних квітів та листя представлена сюжетна композиція “Прийом царем Соломоном цариці Савської” на **блюді (1)** роботи талановитого майстра Давида Бессмана. **Потир (7)** декорований живописними емаллями і вставками кольорового скла. Позолочений срібний **кухоль (9)** оздоблено карбованим візерунком “алмазна грань”, який був поширений у мистецтві Ренесансу і німецького бароко. Декор **кухля (5)** – виїзд богині Кібели в колісниці, запряженій левами, – пов'язаний з античною міфологією. **Кухоль (6)** Маркса Шаллера декорований карбованим узором у вигляді сердець. На кришці – лита скульптурка оленя. **Кубок-бик (2)** виконаний Маркусом Вольфом. Майстер реалістично відтворив поривчастий рух тварини, яка встала на диби.

Вітрина №3

Ваза (1) для фруктів (кінець XIX ст.). Майстерно виконані фігурки путті, які ніби застигли, біжучи по колу, немов би підтримують чашу з карбованим по краю вишуканим рослинним візерунком та накладними литими гірляндами на золочених стрічках, зав'язаних бантом. В центрі невеличкого овального **блюда (3)** (XVIII ст.) – біблійний сюжет “Втеча до

Єгипту”, по борту в високих кастах вміщено вставки яшми, граната, аметиста. Кухлі виконано майстрами з Кенігсбергу. В **кухоль (6)** роботи Лоренца Гофмана вмонтовано 32 монети Саксонії, Брауншвейгу, Магдебургу та ін., найбільш рання з них 1531 р., а найпізніша – 1630 р. **Кухоль (4)** фірми “Вагнер і син” (початок ХХ ст.) прикрашений 34 срібними монетами: портретними талерами всіх королів Прусії (випуск з 1701 по 1786 р.), а також талерами, гульденами, марками, шилінгами земель Німеччини (випуск з 1842 по 1888 р.). На **кухлі (9)** роботи Шонермарка – батальна сцена, виконана рельєфним карбуванням різної висоти. В центрі кришки – горельєфне зображення вершника.

Міфічний Пегас, який злітає, прикрашає ручку ошатного **гличика (8)** (початок ХІХ ст., Берлін).

Вітрина № 4

Вироби гданських майстрів (ХVІІ–ХVІІІ ст.). Декоративне **блюдо (1)** з карбованою сценою полювання на оленя. В одному з картушів, розміщених на рамі, зображений герб Великого князівства Литовського. Парні **кубки (2-3)**, виготовлені для Києво-Печерської лаври на замовлення Київського полковника К. Мокієвського, вражають розміром (висота 37 см). Стояч у вигляді алегорії “Милосердя”. На корпусі **кухля (5)** зображена карбована багатофігурна сцена на біблійний сюжет “Повернення Ісфая і зустріч з дочкою Міткою”.

Вітрина № 5

Роботи ювелірів Вроцлава. **Блюдо (1)** з карбованим античним сюжетом. **Євангеліє в окладі (6)** подароване київській церкві Миколи Набережного паном Артемоном Холявкою, про що свідчить напис на оправі. **Монстранц (2)** декорований колосками, виноградною лозою. Це спеціальна посуда для Святих Дарів, яким поклоняються згідно з католицькою традицією. **Дароносиця (4)** – позолочена літургійна посуда з кришкою – декорована ажурним рослинним візерунком і вставками кольорового скла.

Вітрина № 6

Чайник (9) (ХVІІІ ст., Франція), форма якого нагадує пагоду, виконаний у стилі “шинуазрі” (китайщина). Предмети **столового комплекту (8)** (Відень, 1852 р.) декоровані чудернацько вигнутими рифленими смужками, образами морських химер. В ХІХ ст. у стилі класицизм виконані **кавник (10)** (Франція), **супниця (1)** і **набір посуду для сніданку (4 -7)** (Польща). Носики чайника і кавника мають вигляд стилізованої голови коня, ручки посудин - з чорного дерева. У срібному декорі **глека для вина (3)** (ХІХ ст., Відень) гармонійно поєднуються стримані ампірні форми і чудернацькі рокайльні завитки.

Вітрина № 7

Серед предметів сервіровки стола – **ложки (4, 6, 9, 11)** і **сільнички (2-3)**, виготовлені в різних ювелірних центрах Європи у ХVІІ–ХІХ ст. На **таці для візиток (8)** зображений міфологічний сюжет: амури підносять Церері дари природи. Срібна **сірничниця (7)** прикрашена гравірованим малюнком і емаллю.

Вітрина № 8

Особисті прикраси: **персні (3)**, золоті **браслет (2)** і **шпилька (5)** з каменями, фарфоровий **медальйон (7)** з античним сюжетом (Англія, фірма “Веджвуд”). Камеєю з зображенням голубів біля фонтана оздоблена срібна **скринька (1)**. **Брелок “Золоте руно”** (Німеччина, ХІХ ст.) виготовлений зі срібла, руно і полум’я, що вивергається з пащі дракона, – золоті; око дракона – рубінове, листя на дереві – безбарвні стрази. **Печатки (14)** (ХІХ ст.) з родовими гербами і монограмами. Типові для кінця ХІХ–початку ХХ ст. столові прибори: **десертні лопатки (9)**, **щипці (15)**, **ложки (10)**, **виделка (11)** для лимону, **виделка (4)** для риби у формі рака, виконаного і анатомічними подробицями. **Вазочка (12)** у вигляді квітки маку – зразок стилю модерн.